

نقش روستا شهرها در تعادل بخشی ناحیه‌ای

مورد مطالعه: شهر وحیدیه در شهرستان شهریار*

حمیرا مهدی بیگی

دانشجوی دوره دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

E-mail: homairamahdibigy@yahoo.com

مسعود مهدوی حاجیلویی

استاد گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۴/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۳۸۸/۱۲/۲۳

چکیده

تمرکز شهری در جوامع در حال توسعه سبب بروز مشکلات متعددی در درون شهرهای بزرگ گردیده است، از آن جمله می‌توان به تراکم جمعیت، مهاجرت، کمبود مسکن، بیکاری و تخریب محیط زیست و غیره ... اشاره کرد. در نتیجه تحلیل گران مسائل شهری و منطقه‌ای، توجه خود را به توسعه شهرهای کوچک و متوسط به عنوان یک راه حل ضروری برای مقابله با عدم توازن ناشی از توسعه نخست شهرها معطوف کرده‌اند. در تحقیق حاضر فرآیند شهر شدن وحیدیه و ناحیه شهریار به عنوان نمونه‌ای از شهرها و شهرستانهای استان تهران در دو دوره قبل و بعد از شهر شدن مورد ارزیابی، تحلیل و سنجش قرار گرفته است. متغیرهای مورد بررسی جمعیت، اشتغال، امکانات آموزشی - فرهنگی، بهداشتی - درمانی، سیاسی - اداری، مخابرات - ارتباطات، بازرگانی و خدمات بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از یافته‌های پژوهش از طریق مدل‌های آماری: ضریب آنتروپی، ضریب کشش پذیری، شاخص توسعه یافتگی موریس و مدل تحلیل تغییرات سهمی - بخشی مورد ارزیابی و سنجش قرار گرفت. نتایج بدست آمده از مدل‌های آماری نشان می‌دهد که فرآیند تبدیل شهر شدن وحیدیه تاثیر مطلوبی در توزیع متعادل جمعیت و استقرار سکونتگاهها در سطح ناحیه؛ تثبیت جمعیت؛ برخورداری روستاهای منظومه، رشد بخش کشاورزی عملکرد موفقی نداشته است. اگر چه در مقطعی رشد بخش صنعت در شهرستان شهریار و شهر تهران تاثیر مثبتی بر افزایش جمعیت به دلیل هزینه پایین سکونت برای افرادی که غالباً کارگر خدماتی و صنعتی بوده‌اند داشته است. نهایتاً نتیجه کلی حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که تبدیل شدن شهر وحیدیه در روند توسعه روستاهای پیرامونی نقش موثری ایفا نکرده است.

واژه‌های کلیدی: شهر کوچک، وحیدیه، روستای بزرگ، مدل‌های آماری، تعادل بخشی ناحیه‌ای

* این مقاله از رساله دکتری استخراج شده است که به راهنمایی آقای دکتر مهدوی حاجیلویی تهیه شده است.

مقدمه

از گذشته تا به امروز، در تمامی تمدن‌ها یا کشورها، شهرنشینی بارزترین نحوه‌ی تکامل جوامع انسانی به شمار می‌رود. با ظهور انقلاب صنعتی و با گسترش شتابان شهرها، مخصوصاً متروپل‌ها جوامع انسانی ساکن در آنها با مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو شده‌اند یکی از بارزترین این مشکلات تمرکزگرایی شدید در یک یا چند شهر و گسیختگی نظام سلسله‌مراتبی شهری در اکثر کشورها می‌باشد (Amakchi, 2004). شهرهای کوچک نقش بسیار مهمی به عنوان (مراکز رشد روستایی) بر عهده داشته و خدماتی در زمینه ایجاد بازار، تامین نهاده‌های کشاورزی، کود و ماشین‌آلات کشاورزی، خدمات شهری همچون امکانات آموزشی و تحصیل، مراقبت‌های پزشکی و مانند آن را برای خود فراهم می‌آورند (امکچی، ۱۳۸۳، ۱۰۰). هیندردینک و تیتوس (۱۹۸۳) اظهار می‌دارند که در مناسبات روستایی - شهری، نقش شهرهای کوچک بسیار مهم است ولی عمدتاً نادیده گرفته می‌شود. در ایران، شبکه‌ی شهری عملکرد سلسله‌مراتبی نداشته و شمار کانون‌های زیستی، توزیع فضایی و حجم جمعیتی آنها از یک نظام کارکردی سلسله‌مراتبی تبعیت نمی‌کند و شبکه‌ی شهری همچنان در جهت تمرکزگرایی در حال تحول است (نظریان: ۱۳۸۶ : ۵۴-۳۳).

تمرکز شهری در دنیای در حال توسعه سبب بروز مشکلات متعددی در درون شهرهای بزرگ گردیده است که از آن جمله می‌توان به تراکم (شلوغی) جمعیت، مهاجرت، کمبود مسکن، بیکاری و تخریب محیط زیست اشاره کرد (Rezvani et al 2009). تغییر در قانون نظام تقسیمات کشوری در دهه‌های اخیر باعث تغییرات شدید الگوی نظام سکونتگاهی در ایران شده است. این امر باعث پهن تر شدن قاعده‌ی هرم سلسله‌مراتب شهری و ایجاد شکاف بیشتر طبقات در کشور شده است (وزارت کشور، ۱۳۸۵).

در نتیجه تحلیل گران مسائل شهری و منطقه‌ای، توجه خود را به توسعه شهرهای کوچک و متوسط به عنوان یک راه حل ضروری برای مقابله با عدم توازن ناشی از توسعه نخست شهرها معطوف کرده اند (David and Cecilia, 2002; 2003). تا هنگامی که رشد صرفاً به چند شهر بزرگ محدود شود، گرایش بیشتری به تشدید و تمديد روند رشد در این مراکز خواهد بود و مراکز شهری کوچکتر از روند انتقال تدریجی و رشد کمتری برخوردار می‌باشند (Amakchi, 2004). از گذشته تا به امروز، در تمامی تمدن‌ها یا کشورها شهرنشینی بارزترین نحوه‌ی تکامل جوامع انسانی به شمار می‌رود. با ظهور انقلاب صنعتی و با گسترش شتابان شهرها، مخصوصاً متروپل‌ها، جوامع انسانی ساکن در آنها، با مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو شده‌اند این مشکلات، تمرکزگرایی شدید در یک یا چند شهر و گسیختگی نظام سلسله‌مراتبی شهری در اکثر کشورها می‌باشد (Clayton et al, 2003). در ایران از سال ۱۳۷۵ به بعد، فرآیند تبدیل روستا به شهر، رشد فزاینده‌ای به خود گرفت. (سرای و دیگران: ۱۳۸۶ : ۹). وحیدیه یکی از شهرهای استان تهران که در بخش مرکزی شهرستان شهریار در فاصله ۱۰ کیلومتری از این شهرستان واقع شده است. این شهر از ادغام روستاهای جوقین، اسماعیل‌آباد، قصبه و قُصطانک تشکیل شده‌است که بر اساس تقسیمات کشوری در سال ۱۳۷۵، به عنوان مرکز دهستان جوقین معرفی شد و متعاقب آن کارکردهایی در بعد درون شهری و ناحیه‌ای به این شهر محول گردید. این تحقیق در پی پاسخ به این سوالات که آیا اقدام تبدیل روستا به شهر می‌تواند به عنوان گامی در جهت رسیدن به اهداف توسعه متعادل ناحیه‌ای نظیر کاهش مهاجرت روستاییان به

شهرهای همجوار و بزرگ، تثبیت و ایجاد شغل و افزایش بهبود کارکردهای خدماتی تلقی گردد. در این راستا، جمع آوری آمار و اطلاعات و تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق مدل‌های آزمون و تحلیل رویکرد، ضریب کشش پذیری، ضریب آنتروپی (حکمت نیا، حسن، موسوی، میر نجف ۱۳۸۵: ۱۸۹) و شاخص توسعه یافتگی موریس می باشد (فنی: ۱۳۸۲: ۷۸).

روش تحقیق:

روش تحقیق بر اساس هدف کاربردی و داده‌های توصیفی از طریق پیمایش جمع‌آوری شده است در این راستا، مجموعه وحیدیه و ناحیه شهریار مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفته است، که بر اساس تعاریف ساماندهی فضاها و مراکز روستایی استان تهران ناحیه منطبق بر شهرستان و مجموعه منطبق بر دهستان می باشد (۱۳۸۳). متغیرهای مورد بررسی جمعیت، امکانات آموزشی - فرهنگی، بهداشتی - درمانی، سیاسی - اداری، مخابرات - ارتباطات، بازرگانی و خدمات بوده است. گام اول در گردآوری اطلاعات و داده‌ها روش کتابخانه‌ای و میدانی است. گام بعدی در این راستا، جمع‌آوری آمار و اطلاعات و تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق مدل‌های آزمون و تحلیل رویکرد، ضریب کشش پذیری، ضریب آنتروپی و شاخص توسعه یافتگی موریس و مدل تحلیل تغییرات سهمی - بخشی می باشد.

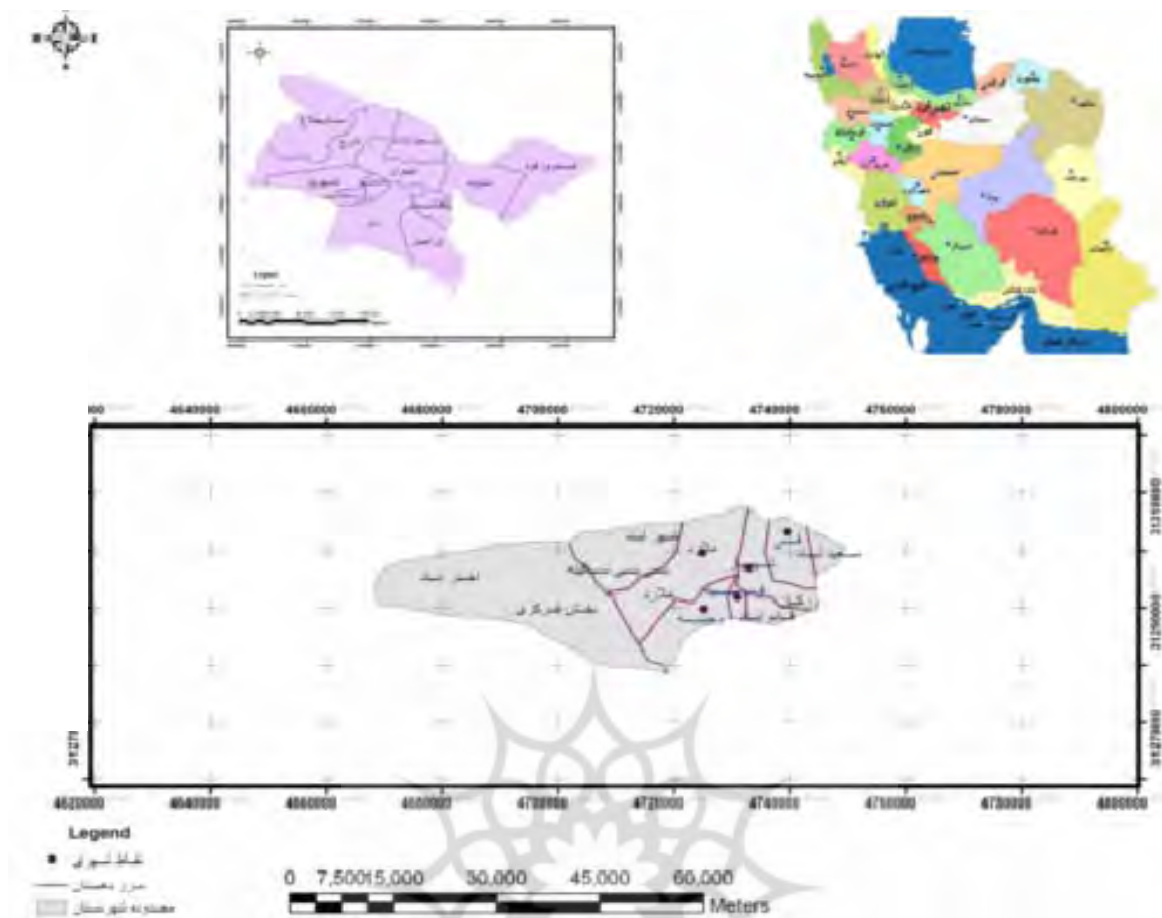
تبدیل روستا به شهر و نقش آنها در تعادل بخشی ناحیه شهریار

فرآیند تبدیل روستا به شهر در شهرستان شهریار از سال ۱۳۷۵ به بعد رشد فزاینده‌ای به خود گرفت، نمود آن را در فاصله سالهای ۸۵-۱۳۷۵ تبدیل ۶ نقطه روستایی (وحیدیه، باغستان، شاهد شهر، صبا شهر، فردوسی و اندیشه) به نقطه شهری می باشد (مرکز آمار ایران: ۱۳۷۵). این در حالی است که قبل از سال ۷۵ تعداد شهرهای شهرستان شهریار ۴ نقطه شهری بوده که اجرای این سیاست تاثیر بسزایی در نظام شهری ناحیه و توزیع فضایی جمعیت بر جای گذاشته است.

شهر کوچک وحیدیه و نقش آن در تعادل بخشی مجموعه وحیدیه:

بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی و اداری کشور در سال ۱۳۸۵ شهرستان شهریار دارای ۳ بخش، ۱۰ شهر و ۱۱ دهستان بوده که شهر وحیدیه به عنوان مرکز دهستان جوقین و یکی از شهرهای ۱۰ گانه تابعه شهرستان شهریار معرفی شده است (مرکز آمار ایران: ۱۳۸۵). شهر وحیدیه در ماههای پایانی سال ۱۳۷۵ از به هم پیوستن ۴ روستای اسماعیل آباد، قسطنک، شفیع آباد، قصبه، جوقین و محله وحدت در بخش غربی جاده شهریار به رباط کریم شکل گرفته است (مهندسین مشاور هفت شهر: ۱۳۸۳).

در تحقیق حاضر سعی بر آن است که با استفاده از مدل‌های آماری مقایسه میزان تعادل یابی استقرار جمعیت در سطح ناحیه‌ای، در قبل و بعد از اجرای این سیاست بپردازیم.

نقشه شماره ۱: موقعیت شهر وحیدیه در تقسیمات سیاسی کشور (ماخذ: مرکز آمار ایران ۱۳۸۸)

مدل های مورد بررسی

الف) ضریب آنتروپی

این مدل؛ معیاری برای سنجش یکنواخت بودن متغیر مورد نظر، مانند توزیع جمعیت در شهرهای یک منطقه است. به این ترتیب که با کاربرد این مدل، می توان به میزان تعادل فضایی استقرار جمعیت در سطح شبکه شهری منطقه‌ای یا ملی پی برد. (فنی. زهره: ۱۳۸۲: ۱۱۶-۱۱۲) با استفاده از ضریب آنتروپی تاثیر وجودی شهرهای کوچک، در تحقق هریک از اشکال توسعه یا تمرکز در نظام توزیع جمعیت ناحیه ی شهریار مورد شناسایی و تحلیل قرار می گیرد معادله ریاضی ضریب آنتروپی به صورت زیر است.

$$H = -\sum p_i \ln p_i \quad (1)$$

$$G = \frac{H}{\ln K} \quad (2)$$

که در آن:

H = مجموع فراوانی در لگاریتم نپری فراوانی

p_i = فراوانی

$\ln p_i$ = لگاریتم نپری فراوانی

K: تعداد طبقات (تعداد شهرها)

G: میزان آنتروپی

براساس این مدل، اگر آنتروپی به طرف صفر میل کند حکایت از تمرکز بیشتر و عدم تعادل در توزیع جمعیت شهرها دارد و بالاتر از یک توزیع متعادل تری را در عرصه ناحیه‌ای نشان می‌دهد.

ب) ضریب کشش پذیری:

این مدل، شاخصی است به وسیله آن می‌توان درصد جمعیت شهری را در مقابل کل جمعیت منطقه یا کشور برآورد و ارزیابی کرد. همچنین این شاخص، یکی از مولفه‌های قابل سنجش در گرایش موجود فضایی مناطق در سطح کشور؛ برای مقایسه آنها با یکدیگر محسوب می‌شود. برای آزمون کردن توانایی نقطه مزبور در جذب و تثبیت جمعیت شهر و ناحیه مورد مطالعه، از ضریب کشش پذیری استفاده شده است؛ این ضریب برای تعیین و ارزیابی میزان انعطاف‌پذیری جمعیتی کانونهای شهری در مقابل کل ناحیه مورد استفاده قرار می‌گیرد (حکمت‌نیا و دیگران: ۱۳۸۵). معادله ریاضی ضریب آنتروپی به صورت زیر است.

$$E(t, t+10) = \frac{Yu(t, t+10)}{r(t, t+10)} \quad (3)$$

که در آن: E: برابر است با ضریب کشش پذیری در فاصله زمانی $t, t+10$

Y_u : نرخ رشد سالانه جمعیت شهری

برای محاسبه ضریب کشش پذیری ابتدا نرخ رشد جمعیت شهر و شهرستان (استان) مورد نظر در طی فاصله زمانی مشخص محاسبه نموده سپس با استفاده از اطلاعاتی چون نرخ رشد کلی و نرخ رشد شهری هر یک از نقاط شهری، به تعیین و ارزیابی شاخص پرداخته می‌شود. در پایان اگر ضریب کشش پذیری بالاتر از یک باشد دلیلی بر وجود توان جذب جمعیت شهر است و کمتر از عدد یک، عکس این حالت را معنا می‌دهد. ضریب کشش پذیری در شهر وحیدیه در دو دوره ی زمانی قبل و بعد از شهر شدن مورد محاسبه قرار گرفته است.

ج) مدل تحلیل شاخص توسعه یافتگی موريس

روش توسعه یافتگی موريس از جدیدترین الگوهای رسمی به کار گرفته شده در سطح جهانی برای جایگاه توسعه یافتگی هر یک از واحدها در میان سایرین می‌باشد (سرایي و دیگران: ۱۳۸۶). این مدل در نهایت میانگین مجموعه شاخص‌ها را با استفاده از روش تحلیل (شاخص توسعه) به گونه‌ای ساده حائز اهمیت به رتبه بندی سکونتگاهها می‌پردازد. هدف از محاسبه و ارزیابی این شاخص، میزان توسعه یافتگی نقاط روستایی حوزه نفوذ یک شهر است و این که یک شهر تا چه میزان موجب بسط کارکردها و خدمات خود به درون نواحی پیرامون می‌شوند (فنی: ۱۳۸۲: ۹۴) مدل ریاضی این روش به صورت زیر می‌باشد.

$$y_{ij} = \frac{X_{ij} - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}} \quad (4)$$

که در آن:

Y_{ij} : شاخص ناموزون برای متغیر i ام در واحد j ام

X_{ij} : متغیر i ام در واحد j ام

X_{min} : حداقل مقدار i ام

X_{max} : حداکثر مقدار i ام

شاخص اصلی توسعه در این مدل عبارت است از:

$$D.I = \frac{\sum y_{ij}}{n} \quad (5)$$

که n تعداد شاخص‌ها و متغیرهای مورد مطالعه و $D.I$ شاخص اصلی ضریب توسعه است. مقدار $D.I$ بین صفر تا یک متغیر می‌باشد، مقدار $D.I$ بیشتر نشان دهنده توسعه یافتگی بالاتر و هر چه مقدار آن کمتر باشد نشان دهنده درجه توسعه کمتر است (رضوانی: ۸۲: ۵).

این روش برای تعیین و تحلیل سطوح برخورداری نواحی روستایی دهستان جوقین، بخش وحیدیه مورد استفاده قرار گرفته است در این روش برای دستیابی به میزان برخورداری، برای تک تک روستاهای دهستان جوقین در دو دوره زمانی ۶۵-۷۵ و ۷۵-۸۵ شاخص اصلی توسعه ($D.I$) مورد محاسبه قرار گرفته و رتبه‌ی هر سکونتگاه در هر دوره‌ی زمانی مشخص گردید است.

با استفاده از ۲۹ شاخص و متغیر مورد مطالعه و به کارگیری شاخص ناموزون موریس، با توجه به ضریب برخورداری، روستاهای پیرامون وحیدیه به سه دسته شامل برخوردار، نیمه برخوردار، کمتر برخوردار و محروم (حاشیه‌ای) طبقه بندی شد.

د) مدل تحلیل تغییرات سهمی - بخشی

یکی از مهمترین عواملی که امروزه می‌تواند به از بین بردن اختلاف بین مناطق و رسیدن به تعادل کمک کند، اشتغال است به طوری که برخی از صاحب نظران این عامل را در کشور ما مهمترین عامل در تثبیت جمعیت ناحیه و ایجاد تعادل ناحیه‌ای یا منطقه‌ای معرفی می‌کند (سرابی و دیگران: ۱۳۸۶). تحلیل تغییر سهمی بخشی؛ تکنیکی با ثبات و متغیر جهت بررسی تفاوت‌های کلی منطقه‌ای و میان شهرهای آن به ویژه در رشد اشتغال بخش‌های مختلف اقتصادی فراهم آورده است. سه خصیصه این تکنیک که بر اعتبار آن افزوده است عبارتند از: فهم راحت، کاربرد آسان و نیازمندی به اطلاعات محدود. معادله ریاضی این مدل به صورت زیر می‌باشد.

$$gr = (gr - grn) + (grn - gn) + gn \quad (6)$$

نرخ رشد ملی + نرخ رشد بخشی + نرخ رشد ناشی از سایر عوامل = نرخ رشد منطقه‌ای

از طریق مشابه سازی می‌توان این رابطه را برای تحلیل سهمی - بخشی یک شهر در یک شهرستان یا یک استان به کار برد. در تحقیق حاضر که هدف تحلیل سهمی - بخشی شهر وحیدیه در شهرستان شهریار می‌باشد. لذا ترم (gr) نرخ رشد شهر وحیدیه، (gn) نرخ رشد شهرستان شهریار و (grn) سهم رشد بخشی منطقه وحیدیه در نرخ رشد شهریار از طریق معادلات زیر بدست می‌آید.

$$gr = \frac{\sum e_i^t - \sum e_i^o}{\sum e_i^o} \quad (۷)$$

که در آن:

e_i = اشتغال منطقه ای در صنعت i

$\sum e_i$ = مجموع اشتغال در تمام بخش صنعت منطقه

t = آخرین سال مورد مطالعه

0 = اولین سال مورد مطالعه

$$gn = \frac{\sum E_i^t - \sum E_i^o}{\sum E_i^o} \quad (۸)$$

در این معادله:

E_i = اشتغال ملی (شهرستان در این مطالعه) در صنعت i

$\sum E_i$ = مجموع اشتغال در تمام صنعت ملی (شهرستان در این مطالعه)

و

$$grn = \frac{\sum \left[e_i^o \left(\frac{E_i^t}{E_i^o} \right) \right] - \sum e_i^o}{\sum e_i^o} \quad (۹)$$

به طور کلی این تحلیل، شیوه ای است که تلاش می کند برخی از عوامل مرتبط با اختلاف در امکانات اشتغال مناطق یا مراکز محلی (مانند شهرهای کوچک) را تعیین کند. در اینجا از این روش، برای ارزیابی کلان نقش اشتغالی شهرهای مورد مطالعه در ساختار کلان اشتغالی ناحیه، استفاده شده و در بررسی و سنجش تفاوت های کلی میان منطقه ای و درون منطقه ای، به ویژه رشد اشتغال بخشی شهرها، طی یک دوره زمانی معین، به سه جزء ترکیبی است (فنی: ۱۳۸۲: ۱۳۴).

- اولین جزء، سهم اشتغال بخشی شهر در نرخ رشد کلی ناحیه است
 - دومین جزء، اثر عناصر جانبی را در رشد اشتغالی شهر نشان می دهد
 - سومین جزء، سهم شهر از رشد ناحیه ای است.
- موضوع مهم در این روش، کاربرد نرخ رشد بخشی ناحیه ای، جهت ارزیابی رشد بخشی شهر است.

یافته های حاصل از تحقیق:

همانگونه که ذکر شد شهر وحیدیه در ماههای پایانی سال ۱۳۷۵ از به هم پیوستن ۴ روستای اسماعیل آباد، قسطنک، شفیع آباد، قصبه، جوقین و محله وحدت در بخش غربی جاده شهریار به رباط کریم شکل گرفته است. در این مطالعه در دو دوره زمانی (ده ساله) قبل از شهر شدن (۱۳۷۵ - ۱۳۶۵) و بعد از شهر شدن (۱۳۸۵ - ۱۳۷۵) متغیرهای مورد بررسی شامل: جمعیت، اشتغال، آموزشی-فرهنگی، بهداشتی - درمانی، سیاسی- اداری، مخابرات - ارتباطات، بازرگانی و خدمات بوده است؛ که با استفاده از مدل های آماری فوق مورد تحلیل و سنجش قرار گرفته

است. همچنین نقش شهر شدن، وحیدیه در بهبود یا عدم بهبود آنها ارزیابی گردیده که نتایج جمع آوری داده‌ها و پردازش آنها با استفاده از مدل‌های آماری در جداول زیر گردآوری شده است.

جدول شماره ۱: محاسبه ضریب آنتروپی در ناحیه شهریار

۱۳۸۵ (بعد از تبدیل شهر)			۱۳۶۵ (قبل از شهر شدن)			سال
Pi.Lnpi	Lnpi	Pi	Pi.Lnpi	Lnpi	Pi	طبقات شهری
----	----	----	----	----	----	کمتر از ۹۹۹۹ نفر
-۰/۳۴۵	-۰/۶۹	۰/۵	----	----	----	۳۰-۱۰ هزار
-۰/۳۲۰	-۱/۶۰	۰/۲	-۰/۱۷۶	-۰/۲۲	۰/۸	۱۰۰-۳۰ هزار
-۰/۳۶۰	-۱/۲۰	۰/۳۰	-۰/۳۲۰	-۱/۶۰	۰/۲	بیشتر از ۱۰۰ هزار
۱/۰۲۵	-۳/۴۹	۱	۰/۴۹۶	-۱/۸۲	۱	∑
۱۰			۵			K
۲/۳			۱/۶			lnk
۰/۴۴۵			۰/۳۰۸			G

ماخذ: محاسبات نگارنده

$$H = -\sum pi \ln pi = -[(0.8 \times (-0.22)) + (0.2 \times (-1.6))] = 0.496$$

$$G = \frac{0.496}{1/6} = 0.308$$

$$H = -\sum pi \ln pi = -[(0.5 \times (-0.69)) + (0.2 \times (-1.60)) + (0.30 \times (-1.20))] = 1.025$$

$$G = \frac{1.025}{2.3} = 0.445$$

جدول شماره ۲: میزان و روند رشد جمعیت شهر وحیدیه در دوره ۸۵-۱۳۵۵

نرخ رشد			جمعیت				شهر
۸۵-۷۵	۷۵-۶۵	۶۵-۵۵	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	
۵/۳	۷/۲	۷/۶	۲۴۹۰۴	۱۴۷۶۵	۷۳۱۸	۳۸۶۷	شهر وحیدیه
۷	۹/۰	۱۴/۷	۱۰۴۷۳۶۴	۵۳۳۸۳۵	۲۲۵۱۹۹	۳۹۶۶۶	جمعیت شهری شهرستان شهریار
۳/۱۸	۲/۳۴	۴/۰۲	۱۳۴۲۲۳۶۶	۹۲۵۰۱۴۵	۷۳۳۹۷۴۲	۴۹۴۷۳۶۷	جمعیت شهری استان تهران

ماخذ: مرکز آمار ایران - سرشماری های عمومی نفوس و مسکن سالهای ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

جدول شماره ۳: ضریب کشش پذیری شهر وحیدیه و ناحیه شهریار (۸۵-۵۵)

مکان	سال	۱۳۶۵-۱۳۷۵	۱۳۶۵-۱۳۵۵	۱۳۷۵-۱۳۸۵
نرخ رشد وحیدیه		۷/۲	۷/۶	۵/۳
نرخ رشد شهرستان شهریار		۹/۰	۱۴/۷	۷
ضریب کشش پذیری		۰/۸	۰/۵۱	۰/۷۵۷

ماخذ: محاسبات نگارنده

$$E(t, t + 10) = \frac{Yu(t, t + 10)}{r(t, t + 10)}$$

$$E = \frac{7.6}{14.7} = 0.51 \quad \text{ضریب کشش پذیری طی دهه (۶۵-۱۳۵۵)}$$

$$E = \frac{7.2}{9.0} = 0.8 \quad \text{ضریب کشش پذیری طی دهه (۷۵-۱۳۶۵)}$$

$$E = \frac{5.3}{7} = 0.757 \quad \text{ضریب کشش پذیری طی دهه (۸۵-۱۳۷۵)}$$

جدول شماره ۴: توزیع خدمات بر حسب روستاهای محدوده مورد مطالعه قبل از شهر شدن وحیدیه

ردیف	سکونتگاهها	آموزشی - فرهنگی		سیاسی - اداری		بهداشتی - درمانی		مخابرات - ارتباطات		بازرگانی و خدماتی		مجموع شاخص ها $\sum y_{ij}$
		تعداد	شاخص	تعداد	شاخص	تعداد	شاخص	تعداد	شاخص	تعداد	شاخص	
۱	ترپاق تپه	۱	۱/۲۵	۱	۱/۲۵	۰	۰	۰	۰	۲	۱/۵۰	۱
۲	رنگرز	۱	۱/۲۵	۰	۰	۰	۰	۱	۱/۳۳	۱	۱/۲۵	۱/۸۳
۳	قجرتخت رستم	۱	۱/۲۵	۱	۱/۲۵	۰	۰	۱	۱/۳۳	۱	۱/۲۵	۱
۴	قشلاق مهرچین	۱	۱/۲۵	۱	۱/۲۵	۰	۰	۰	۰	۱	۱/۲۵	۱/۷۵
۵	قلعه نو	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۶	حصار ساتی	۳	۱/۷۵	۱	۱/۲۵	۷	۱/۲۵	۱	۱/۶۶	۲	۱/۲۵	۲/۹۱
۷	خانه های سازمانی	۴	۱	۰	۰	۵	۱/۷۱	۳	۱	۱	۱/۲۵	۲/۹۶
۸	بکه	۲	۱/۵۰	۴	۱/۱۰۰	۴	۱/۵۷	۲	۱/۶۶	۴	۱/۱۰۰	۳/۷۳
۹	قجر آباد	۱	۱/۲۵	۱	۱/۲۵	۳	۱/۴۲	۲	۱/۶۶	۲	۱/۵۰	۲/۰۸
۱۰	بیازک	۴	۱	۰	۰	۳	۱/۴۲	۱	۱/۳۳	۲	۱/۵۰	۲/۲۵
۱۱	کرد امیر	۲	۱/۵۰	۱	۱/۲۵	۲	۱/۲۸	۰	۰	۲	۱/۵۰	۱/۵۳
۱۲	اصیل آباد	۴	۱	۱	۱/۲۵	۲	۱/۲۸	۲	۱/۶۶	۲	۱/۵۰	۲/۶۹
۱۳	سقرچین	۱	۱/۲۵	۱	۱/۲۵	۲	۱/۲۸	۱	۱/۳۳	۱	۱/۲۵	۱/۳۶
۱۴	فرارت	۱	۱/۲۵	۱	۱/۲۵	۳	۱/۴۲	۱	۱/۳۳	۳	۱/۷۵	۲

ماخذ: محاسبات نگارنده

جدول شماره ۵: توزیع خدمات بر حسب روستاهای محدوده مورد مطالعه بعد از شهر شدن وحیدیه

ردیف	سکونتگاهها	آموزشی - فرهنگی		سیاسی - اداری		بهداشتی - درمانی		مخابرات - ارتباطات		بازرگانی و خدماتی		مجموع شاخص ها $\sum y_{ij}$
		تعداد	شاخص	تعداد	شاخص	تعداد	شاخص	تعداد	شاخص	تعداد	شاخص	
۱	ترپاق تپه	۱	۱/۱۷	۱	۱/۲۵	۳	۱/۴۲	۰	۰	۴	۱/۶۰	۱/۴۳
۲	رنگرز	۱	۱/۱۷	۱	۱/۲۵	۱	۱/۱۴	۲	۱/۵۰	۱	۱/۲	۱/۲۵
۳	قجرتخت رستم	۱	۱/۱۶	۱	۱/۲۵	۰	۰	۱	۱/۲۵	۲	۱/۴	۱/۰۶
۴	قشلاق مهرچین	۱	۱/۱۷	۱	۱/۲۵	۰	۰	۰	۰	۲	۱/۴	۱/۸۱
۵	قلعه نو	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۶	حصار ساتی	۵	۱/۸۳	۱	۱/۲۵	۷	۱	۱	۱	۲	۱/۴	۳/۴۸

۲/۹۴	/۴	۲	۱	۴	/۷۱	۵	۰	۰	/۸۳	۵	خانه های سازمانی	۷
۳/۸۲	۱	۵	/۷۵	۳	/۵۷	۴	۱	۴	/۵	۳	بکه	۸
۲/۷۵	/۶	۳	/۷۵	۳	/۵۷	۴	/۵۰	۲	/۳۳	۲	قجر آباد	۹
۳/۰۶	/۶	۳	/۵۰	۲	/۷۱	۵	/۲۵	۱	۱	۶	بیبارک	۱۰
۲/۰۲	/۶	۳	۰	۰	/۴۲	۳	/۵۰	۲	/۵	۳	کرد امیر	۱۱
۳/۲۷	/۶	۳	/۷۵	۳	/۴۲	۳	/۵۰	۲	۱	۶	اصیل آباد	۱۲
۱/۵۹	/۴	۲	/۵۰	۲	/۲۸	۲	/۲۵	۱	/۱۷	۱	سقر چین	۱۳
۲/۸۴	/۸	۴	/۵۰	۲	/۷۱	۵	/۵۰	۲	/۳۳	۲	فرارت	۱۴

ماخذ: محاسبات نگارنده

جدول شماره ۶: میزان توسعه یافتگی حوزه نفوذ وحیدیه در قبل و بعد از شهر شدن

ردیف	سکونتگاهها	(D.I) ۱۳۷۵	رتبه	(D.I) ۱۳۸۵	رتبه	فاصله تا شهر وحیدیه (کیلومتر)
۱	ترپاق تپه	۰/۲	۱۰	۰/۲۸	۱۰	۲
۲	رنگرز	۰/۱۶	۱۳	۰/۲۵	۱۱	۲/۵۰
۳	قجر تخت رستم	۰/۲	۱۱	۰/۲۱	۱۲	۳
۴	قشلاق مهر چین	۰/۱۵	۱۲	۰/۱۶	۱۳	۲
۵	قلعه نو	۰	۱۴	۰	۱۴	۲
۶	حصار ساتی	۰/۱۵	۳	۰/۶۹	۲	۳
۷	خانه های سازمانی	۰/۵۹	۲	/۵۸	۵	۴
۸	بکه	۰/۷۴	۱	/۷۶	۱	۱
۹	قجر آباد	۰/۴۱	۶	/۵۵	۶	۲/۵۰
۱۰	بیبارک	۰/۴۵	۵	/۶۱	۴	۲
۱۱	کرد امیر	۰/۳	۸	/۴۰	۸	۲/۵۰
۱۲	اصیل آباد	۰/۵۳	۴	/۶۵	۳	۲/۵۰
۱۳	سقر چین	۰/۲۷	۹	/۳۱	۹	۳
۱۴	فرارت	۰/۴	۷	/۵۶	۷	۱/۵۰

ماخذ: محاسبات نگارنده

جدول شماره ۷: ضریب برخورداری روستاهای محدوده مورد مطالعه قبل و بعد از شهر شدن وحیدیه

تعداد	نام سکونتگاه (بعد از شهر شدن)	تعداد	نام سکونتگاه (قبل از شهر شدن)	شاخص طبقه بندی شده مورس	طبقه های روستایی
۷	قجر آباد، فرارت، بیبارک خانه های سازمانی، بکه حصار ساتی، اصیل آباد	۳	حصار ساتی، خانه های سازمانی، بکه	۲۰-۲۸	برخوردار
۳	ترپاق تپه، کرد امیر، سقر چین	۵	قجر آباد، بیبارک، کرد امیر، اصیل آباد، فرارت	۱۰-۲۰	نیمه برخوردار
۴	رنگرز، قجر تخت رستم، قشلاق مهر چین، قلعه نو	۶	ترپاق تپه، رنگرز، قجر تخت رستم، قشلاق مهر چین، قلعه نو، سقر چین	۰-۱۰	کمتر برخوردار و محروم

ماخذ: محاسبات نگارنده

به عنوان نمونه شاخص آموزشی - فرهنگی روستای تریاق تپه قبل و بعد از شهر شدن به صورت زیر محاسبه می شود.

الف) قبل از شهر شدن

$$y_{ij} = \frac{X_{ij} - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}} = \frac{1-0}{4-0} = \frac{1}{4} = 0/25$$

ب) بعد از شهر شدن

$$y_{ij} = \frac{1-0}{6-0} = \frac{1}{6} = 0/17$$

همچنین شاخص اصلی ضریب توسعه یافتگی موريس برای روستای ذکر شده در دو حالت قبل و بعد از شهر

شدن به صورت زیر محاسبه شده است.

$$D.I = \frac{\sum y_{ij}}{n} = \frac{1}{5} = 0/2$$

ت) قبل از شهر شدن

ث) بعد از شهر شدن

$$D.I = \frac{1.43}{5} = 0/28$$

جدول شماره ۸: تحلیل تغییرات سهمی - بخشی فعالیتهای عمده شهر وحیدیه نسبت به شهرستان شهریار

سال	بخش های اقتصادی	نرخ رشد اشتغال شهر (gr)	جزء باقیمانده (gn-gr)	جزء ساختاری (gn-grur)	نرخ رشد اشتغال شهرستان (gn)	سهم رشد بخشی شهر در نرخ رشد ناحیه (gnr)
۵۷۸۱-۵۶۸۱	کشاورزی	-۶۹/۳۳	۱۱۵/۳۸	-۱۴۰/۷۵	-۱۸۴/۷۱	۱۱۶/۹۵
	صنعت	۳۷۰/۶۶	-۹۲۵/۵۳	-۱۰۶۲۸	۱۲۹۶/۱۹	۱۱۳۴۸
	خدمات	۴۴۶/۵۷	-۲۶۹/۷۷	-۱۱۲۸/۲	۱۷۶/۸	۱۶۶۵/۵
۵۷۸۱-۵۷۸۱	کشاورزی	-۱۵/۲۲	۲/۴۸	-۱۵/۴۵	۱۷/۷	۰/۲۳
	صنعت	۷۹/۳۲	-۶۷/۵۸	-۱۵۱/۲	۱۴۶/۹	۱۵۴/۱
	خدمات	-۱۳/۵۹	-۷۷۵/۱۱	-۶۸۱/۵	۷۸۸/۷	۶۶۷/۹۸

منبع: محاسبات نگارنده

به عنوان نمونه تحلیل تغییرات سهمی - بخشی در بخش کشاورزی در شهر وحیدیه بعد و قبل از شهر شدن وحیدیه مورد محاسبه قرار گرفته است:

ح) نرخ رشد شهر (gr) (قبل از شهر)

$$gr = \frac{\sum e_i^t - \sum e_i^o}{\sum e_i^o} = \frac{762 - 450}{450} \times 100 = 69/33$$

$$gr = \frac{646 - 762}{762} \times 100 = 15/22$$

ج) نرخ رشد شهر (gr) بعد از شهر شدن

$$gn = \frac{\sum E_i^t - \sum E_i^o}{\sum E_i^o} = \frac{10113 - 3552}{3552} \times 100 = 184/71$$

چ) نرخ رشد ناحیه (gn) قبل از شهر

$$gn = \frac{11901 - 10113}{10113} \times 100 = 17/68$$

خ) نرخ رشد ناحیه (gn) بعد از شهر شدن

نتایج و بحث:

در این مقاله به تحلیل نقش روستا شهرها در تعادل بخشی ناحیه‌ای پرداخته شده در این راستا شهر وحیدیه و ناحیه شهریار به عنوان نمونه‌ای از شهرها و شهرستانهای استان تهران مورد ارزیابی، تحلیل و سنجش قرار گرفته است.

جدول شماره (۱) ضریب آنتروپی در ناحیه شهریار را در دو دوره قبل از شهر شدن (۱۳۶۵) و بعد از شهر شدن (۱۳۸۵) را نشان می‌دهد. توانایی تثبیت و نگهداری جمعیت شهر و ناحیه بر اساس محاسبات در سال ۱۳۶۵، $G = 0/308$ بوده در حالی که این مقدار در سال ۱۳۸۵ به $0/445$ رسیده است. براساس این مدل، اگر آنتروپی به طرف صفر میل کند حکایت از تمرکز بیشتر و عدم تعادل در توزیع جمعیت شهرها دارد و بالاتر از آن توزیع متعادل تری را در عرصه ناحیه‌ای نشان می‌دهد از اعداد به دست آمده چنین استنتاج می‌شود که این فرایند تاثیر نسبتاً مطلوبی در توزیع متعادل جمعیت و استقرار سکونتگاهها در سطح ناحیه‌ی شهریار نداشته است و ناحیه را به سوی تعادل در سلسله مراتب شهری و توزیع فضایی سوق نداده است.

جدول شماره (۲) میزان و روند رشد جمعیت شهر وحیدیه در دوره ۸۵-۱۳۵۵ را نشان می‌دهد. بررسی جمعیت شهر وحیدیه در طول دو دهه اخیر و در سال ۱۳۶۵ تاکنون نشانگر روند رو به رشد جمعیت شهر با یک رشد بالا می‌باشد. به گونه‌ای که جمعیت شهر وحیدیه در طول دوره ده ساله ۷۵-۱۳۶۵ با یک افزایش نزدیک به ۷/۲ درصدی، کاملاً مهاجرپذیر بوده و بخشی از جمعیت کانونهای شهری و روستایی اطراف و سایر مناطق کشور را جذب کرده است (مهندسين مشاور هفت شهر، ۱۳۸۴). این افزایش در درجه اول معلول تاثیر نزدیکی این شهر به کانونها و قطبهای اقتصادی شهرهای تهران و کرج و در درجه بعد پایین بودن هزینه‌های سکونت و زندگی در این شهر می‌باشد. بررسی مقایسه‌ای روند رشد جمعیت شهر وحیدیه با نقاط شهری و روستایی شهریار، نشانگر آن است که رشد جمعیت شهر وحیدیه تقریباً از آهنگ رشد نقاط شهری شهرستان شهریار با شدت و میزان کمتری تبعیت کرده است. نرخ رشد سالیانه جمعیت شهر وحیدیه در بین سالهای ۸۵-۱۳۷۵، معادل ۵/۳ درصد بوده که در مقایسه با دوره قبل کاهش یافته است. به عبارت دیگر کاهش جمعیت این شهر در دوره ۸۵-۱۳۷۵ نسبت به دوره ده ساله قبل از خود از میزان ۱۰۷ درصد به ۹۴ درصد و نرخ رشد سالیانه آن از ۷/۶ درصد به ۵/۳ درصد کاهش یافته و از آهنگ رشد کمتری برخوردار است. از علل این کاهش می‌توان به پایان جنگ و التهابات ناشی از آن و نیز تطابق خود بخودی جمعیت با منابع تولیدی منطقه و سایر عوامل موثر در کاهش روند افزایش جمعیت که نقش تعیین کننده‌ای داشته‌اند، اشاره نمود.

همانگونه که جدول شماره (۳) نشان می‌دهد ضریب کشش پذیری در دوره زمانی ۷۵-۶۵ شهر وحیدیه در حدود ۰/۸ بوده در حالی که در دوره زمانی ۸۵-۷۵ به ۰/۷۵۷ رسیده است. از این اعداد و ارقام چنین استنباط

می‌شود که در دوره زمانی (۷۵-۱۳۶۵) قبل از شهر شدن و حیدیه اگر چه نرخ رشد در هر دو مکان مورد مطالعه (شهر و حیدیه، شهرستان شهریار) نسبتاً زیاد می‌باشد ولی ضریب کشش پذیری کوچکتر از یک است و حاکی از این است که شهر مزبور به دلیل پایین بودن سطح خدمات و امکانات زندگی دارای ضعف در تثبیت جمعیت بوده است. در دوره دوم بعد از شهر شدن و حیدیه (۸۵-۱۳۷۵) ضریب کشش پذیری نسبت به دوره اول کاهش یافته است. با توجه به اینکه در این دوره مهاجرت معکوس از این شهر به نقاط دیگر اتفاق افتاده است. همانگونه که نرخ رشد جمعیت شهر و حیدیه کاهش یافته است، ضریب کشش پذیری ضمن تایید این مطلب، تاکید دارد که این شهر زیرساختهایی لازم مانند زمینه ایجاد اشتغال، آموزش، بهداشت و ... جهت تثبیت جمعیت و پذیرش مهاجرت به این شهر را نداشته است.

جدول ۴ و ۵ و ۶ و ۷ توزیع خدمات بر حسب روستاهای محدوده مورد مطالعه بعد و قبل از شهر شدن و حیدیه، میزان توسعه یافتگی حوزه نفوذ؛ ضریب و رتبه برخورداری روستاهای محدوده مورد مطالعه قبل و بعد از شهر شدن و حیدیه را نشان می‌دهد. در ارائه خدمات و بسط کارکردهای شهری به درون نواحی پیرامون و حوزه نفوذ، مشخص گردید که در دوره زمانی اول ۳ روستا، در گروه روستاهای برخوردار، ۵ روستا در گروه روستاهای نیمه برخوردار و نهایتاً ۶ روستا در گروه روستاهای فقیر قرار دارد این در حالی است که در دوره دوم تعداد روستاهای برخوردار به تعداد ۷ عدد، نیمه برخوردار ۳ و فقیر به ۴ روستا می‌رسد. دوری و نزدیکی به مرکز شهر نمی‌تواند تنها ملاک توسعه یافتگی تلاقی گردد به طوری که شاهد آن هستیم بیشتر روستاها در فاصله نسبتاً نزدیکی به مرکز شهر قرار دارند ولی با این حال تعداد روستاهای برخوردار نسبت به کل روستاهای منظومه با توجه به فاصله کم روستاها به مرکز شهر کمتر می‌باشد. در مجموع می‌توان به این ارزیابی رسید که نقاط روستایی مجموعه و حیدیه در دهه (۷۵-۸۵) نسبت به دهه اول (۷۵-۶۵) به تعداد روستاهای برخوردار اضافه و از تعداد روستاهای نیمه برخوردار و فقیر کمتر گردیده است اگر چه روستایی مانند تریاق تپه با کمترین فاصله (۲ کیلومتر) از شهر و حیدیه در دو دوره قبل و بعد از شهر شدن در رتبه ۱۰ در رده روستای کم برخوردار قرار گرفته است که نشانگر آن است که شهر و حیدیه در برخورداری این روستا تاثیر بسزایی نداشته است. لذا می‌توان افزایش برخورداری روستاهای پیرامونی در دوره دوم (۷۵-۸۵) به عواملی خارج از شهر شدن و حیدیه نسبت داد.

جدول (۸) تحلیل تغییرات سهمی - بخشی فعالیتهای عمده شهر و حیدیه نسبت به شهرستان شهریار را نشان می‌دهد. اگر بررسی و تحلیل جدول را از سمت چپ شروع کنیم، چهارمین عنصر (g_r)، سهم شهر را از رشد اشتغالی ناحیه در بخش مورد نظر نشان می‌دهد و هر چه این رشد بیشتر شود، انتظار می‌رود که نرخ رشد هم افزایش یابد. این در حالی است که سهم شهر مورد مطالعه در بخش کشاورزی در سالهای ۷۵-۶۵ و ۸۵-۷۵ از رشد ناحیه‌ای منفی بوده است. در بخش صنعت در سالهای ۶۵ تا ۷۵ و ۷۵ تا ۸۵ این رشد مثبت ارزیابی شده است. در بخش خدمات در دهه های ۶۵ تا ۷۵ مثبت و در دهه‌های ۷۵ تا ۸۵ منفی ارزیابی گردیده است. در صورتیکه اجزاء دیگری در تغییر بخشی شهر منتخب تاثیرگذار بوده است، افزایش قابل توجهی در نرخ رشد شهر مورد نظر مشاهده می‌شود. یکی دیگر از این اجزاء، جزء ساختاری است ($g_r - g_m$) که خود تفاوت میان دو جزء است، یکی g_m یا نرخ رشد انتظاری شهر و دیگری نرخ رشد ناحیه‌ای یا g_r . بنابراین اگر یک شهر، دارای ترکیب مناسب

اشتغالی مثلاً در خدمات باشد، انتظار می رود که این عنصر، نقش مثبتی در نرخ رشد شهری داشته باشد ($g_r > g_m$) و اگر ترکیب اشتغالی شهر نامناسب باشد، انتظار می رود این جزء منفی گردد ($g_r < g_m$).

جزء سوم یا جزء نهایی. جزء باقیمانده ($g_m - g_n$) یعنی نرخ رشد شهری ناشی از عوامل جنبی است. جزیی که می تواند تفسیرهای مختلفی به خود بگیرد یک جزء باقیمانده مثبت ($g_r > g_n$) به این معناست که نرخ رشد شهر، بالاتر از نرخ رشدی است که می توانست اتفاق افتد اگر هر بخش در شهر به همان میزان نرخ رشد ناحیه ای رشد می کرد و یک باقیمانده منفی ($g_m < g_n$) که عکس این را معنی می دهد. به طور کلی، با نگاهی به جدول و تحلیل آن، می توان به نتایجی در مورد شهر نمونه، دست یافت از جمله این که هم شهر مذکور از نرخ رشد ناحیه ای در بخش طی دهه های ۷۵-۱۳۶۵، جزء در بخش کشاورزی در دیگر بخشها (صنعت - خدمات) مثبت ارزیابی شده است، در حالی که در دهه های ۸۵-۱۳۷۵ در دو عنصر (کشاورزی و خدمات) روند منفی نرخ رشد اشتغالی وجود دارد. لذا به دلیل تسلط گرایش مثبت در اغلب اجزاء این تحلیل، می تواند به روند پر رونق و اقتصادی این بخشها در نمونه مذکور امیدوار بود.

در مورد بخش صنعت این شهر، در دهه های مورد بررسی روند غالب مثبت بوده و این بیانگر افزایش سهم آن در ساختار صنعتی ناحیه و قوت گرفتن این بخش در شهر مورد نظر است. به دلیل آنکه شهر وحیدیه در نزدیکی قطبهای اقتصادی تهران، کرج و شهریار قرار دارد تاثیرات بسزایی را از سوی این قطبهای اقتصادی دریافت می نماید، و بواسطه وجود فرصتهای شغلی فراوان در آنها، بخش عمده ای از ساکنین شهر وحیدیه به منظور انجام فعالیت روزانه به این شهرها آمد و شد می نمایند. این افراد اکثراً در بخش های خدماتی و کارگری ساده به فعالیت اشتغال دارند و به دلیل پایین بودن میزان درآمد، عدم توان مالی برای اقامت در این شهرها، به شهر وحیدیه مهاجرت نموده اند. اما در بخش کشاورزی شاهد آن هستیم که در دو دهه مورد بررسی روند منفی ارزیابی گردیده و نشانگر آن هست که سهم آن در ساختار کشاورزی ناحیه و ضعف این بخش در شهر وحیدیه می باشد که به دلیل کاهش فعالیت های کشاورزی و باغداری و تبدیل اراضی کشاورزی به نقاط سکونتی و توسعه شهرها و بالارفتن ارزش زمین و همچنین بالارفتن هزینه های باغداری و کاهش درآمد بوده است.

نتیجه گیری:

در تحقیق حاضر به تحلیل نقش روستا شهرها در تعادل بخشی ناحیه ای پرداخته شده است در این راستا فرآیند تبدیل شهر شدن وحیدیه و ناحیه شهریار به عنوان نمونه ای از شهرها و شهرستانهای استان تهران در دو دوره قبل و بعد از شهر شدن مورد ارزیابی، تحلیل و سنجش قرار گرفت. متغیرهای مورد بررسی جمعیت، اشتغال، امکانات آموزشی-فرهنگی، بهداشتی - درمانی، سیاسی- اداری، مخابرات - ارتباطات، بازرگانی و خدمات بوده است. تجزیه و تحلیل داده های حاصل از یافته های پژوهش از طریق مدل های آماری: ضریب آنتروپی، ضریب کشش پذیری، شاخص توسعه یافتگی موريس و مدل تحلیل تغییرات سهمی - بخشی مورد ارزیابی و سنجش قرار گرفت. اعداد به دست آمده از مدل ضریب آنتروپی نشان می دهد که فرایند تبدیل شهر شدن وحیدیه تاثیر مطلوبی در توزیع متعادل جمعیت و استقرار سکونتگاهها در سطح ناحیه نداشته است. همچنین مدل های ضریب کشش پذیری و شاخص

توسعه یافتگی موریس نشان می دهد که شهر وحیدیه در تثبیت جمعیت و برخورداری روستاهای تحت نفوذ عملکرد موفق نداشت است. مدل تحلیل تغییرات سهمی - بخشی نشان از رشد منفی در بخش کشاورزی دارد. اگر چه در مقطعی رشد بخش صنعت در شهرستان شهریار و شهر تهران تاثیر مثبتی بر افزایش جمعیت به دلیل هزینه پایین سکونت برای افرادی که غالباً کارگر خدماتی و صنعتی بوده اند داشته است. نهایتاً نتیجه کلی حاصل از تحقیق نشان می دهد که تبدیل شدن شهر وحیدیه در روند توسعه روستاهای پیرامونی نقش موثری ایفا نکرده است.

منابع:

۱. امکچی، حمیده. (۱۳۸۳): شهرهای میانی و نقش آنها در چارچوب توسعه ملی، مرکز مطالعات و تحقیقات شهر سازی و معماری ایران، تهران، بی تا.
۲. ایزدی، خرامه (۱۳۸۰): فرایند تبدیل روستا به شهر و جایگاه آن در توسعه روستایی: استان فارس، رساله دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس. تهران.
۳. حکمت نیا. حسن، موسوی. میر نجف (۱۳۸۵): کاربرد مدل در جغرافیا با تاکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه ای چاپ اول، انتشارات علم نوین.
۴. سازمان جهاد کشاورزی استان تهران (۱۳۸۳): طرح ساما ندهی فضاها و مراکز روستایی استان تهران، معاونت صنایع و توسعه روستایی.
۵. وزارت کشور (۱۳۸۵): نشریه تاریخ تاسیس عناصر تقسیمات به همراه شماره مصوبات .
۶. وزارت مسکن و شهر سازی: (۱۳۷۵): طرح کالبد ملی، شبکه شهری ایران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهر سازی و معماری ایران.
۷. مرکز آمار ایران، استان تهران، آمارنامه استان تهران، سالهای ۶۵-۷۵-۸۵، تهران، ۱۳۸۵.
۸. مرکز آمار ایران، نتایج مقدماتی سرشماری نفوس و مسکن استان تهران، شهرستان شهریار، سالهای ۶۵-۷۵ و ۱۳۸۵.
۹. مهندسین مشاور هفت شهر (۱۳۸۳): طرح جامع شهر وحیدیه، سازمان مسکن و شهرسازی استان تهران.
۱۰. نظریان. علی اصغر (۱۳۸۶): شهرنشینی در حال دگرگونی و جایگاه شهرهای کوچک تجربه ایران، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، شماره ۱۴.
۱۱. فنی. زهره (۱۳۸۸): شهرهای کوچک رویکردی دیگر در توسعه منطقه‌ای، چاپ سوم، انتشارات سازمان شهرداریهای کشور.
۱۲. فنی. زهره (۱۳۷۵): نقش شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای، پایان نامه دکتری جغرافیای شهری، به راهنمایی مرحوم دکتر حسین شکویی، دانشگاه تربیت مدرس.
13. Hardoy. J and Stterthwaite. D., (1986): The roles of small and intermediate urban centers in the national & regional development, John Wiley & Son.
14. Amakchi H (2004): Central cities and their role in national development, Published by research and studies center of Iran's architecture and urban development Iran (in Persian) . pp. 140-168.

15. Clayton, B. D, Dent, D. and Dubois, (2003): Rural planning in developing Countries, Earth scan Publication Ltd London.
16. David satterth wait and Cecilia tacoli, (2003): The urban part of rural development: The role of small and intermediate urban centers in rural and regional development and poverty reduction, IIED.
17. Hinderdink, J. and Titus (1998): Paradigms of Regional Development and the Role of Small Centers , Thela Thesis, Amsterdam.
18. Rezvani. Mohammad reza., Shakoor. Ali. Akbarian Ronizi. Saeed Reza and Roshan Gholamreza. (2009): The role and function of small towns in rural development using network analysis method case: Roniz rural district (Estahban city, province Fars, Iran), Journal of Geography and Regional Planning Vol. 2(9), pp. 214-223.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی